РОЗДІЛ ІІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ПРОГРАМИ З ПІДГОТОВКИ ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

ЗМІСТ

Вступ 381
2.1. Методика підготовки і проведення лекцій 385
2.2. Методика проведення семінарських і практичних занять 394
2.3. Організація самостійної роботи 406
2.4. Індивідуальна науково-дослідна робота 411
2.5. Оцінювання навчальних результатів 414
Список використаних джерел 425

ВСТУП

Актуальність реалізації навчальної міждисциплінарної програми «Експертна діяльність у забезпеченні якості освіти» визначається необхідністю розробки нових підходів до підготовки управлінців для сфери освіти. Освітологія об'єднує цільові установки різних навчальних дисциплін і створює у сфері підготовки сучасного керівника навчального закладу середовище багатопрофільності та міждисциплінарності.

Програма спрямовується на уточнення, розширення функцій цілепокладання і змісту структурних компонентів освітологічної підготовки у різних видах навчально-професійної діяльності магістрантів.

Процес впровадження програми поділяється на такі етапи:

І. Знайомство викладачів з програмами і змістом навчальних дисциплін, що складають зміст освітологічної підготовки.

ІІ. Розробка технології реалізації програми: визначення цільових установок, цінностей, мотивів, можливих труднощів, критеріїв оцінювання процесу реалізації, тестовий контроль тощо.

ІІ. Організація процесу навчання, внесення відповідних коректив у зміст і форми організації, тести контролю та оцінювання знань.

Методичні рекомендації щодо мети реалізації міждисциплінарної програми ґрунтуються на методологічних положеннях, теоретичних поняттях, комплексі форм, методів і засобів організації та управління навчальним процесом.

Міждисциплінарні зв'язки в програмі поділяються на такі типи:

– пріоритетно-фундаментальні;
– інноваційно-інформаційні;
– професійно-компетентнісні.

Пріоритетно-фундаментальний тип властивий навчальним дисциплінам, у змісті яких закладено методологію науки, принципи та закономірності становлення нових вимог до освіти та науки на різних етапах розвитку суспільства.

Інноваційно-інформаційний тип міждисциплінарного зв'язку властивий навчальним дисциплінам, зміст яких потребує внесення змін згідно із суспільними змінами в освіті.

Професійно-компетентнісний тип міждисциплінарного зв'язку властивий навчальним дисциплінам, у змісті яких із необхідністю дотримуються динаміки пізнання культури професійних знань.

Об'єктно-предметну основу міждисциплінарних зв'язків визначають викладачі з урахуванням категорії фахівців і рівня їх готовності до оволодіння освітологією.

При реалізації міждисциплінарних зв'язків перед викладачами ставляться такі завдання:

– виявити поле спільних проблем для дисциплін;

– провести порівняльний аналіз специфіки підходів різних дисциплін до поля загальних проблем;

– розробити курс лекцій, методичний посібник міждисциплінарного дослідницького типу;

– адаптувати методику викладання: бінарні лекції, проблемні лекції-дискусії двох-трьох фахівців, які з різних позицій висвітлюють розв'язання однієї і тієї ж проблеми;

– розробити тематичні творчі завдання, проекти для магістрантів на стику двох-трьох наук;

– організувати конференції міждисциплінарного типу.

Механізмами встановлення міждисциплінарних зв'язків можуть виступати традиційно визначені дослідницькі методи і методи навчання. До дослідницьких методів віднесено:

Теоретичні методи – теоретичний аналіз філософських, економічних, культурологічних, політичних, соціологічних когнітивних орієнтирів для визначення концептуально-методологічних положень освітології, на основі яких формується мета і завдання фахової підготовки;

– аналіз навчальних планів, програм, посібників, підручників для з'ясування змісту та особливостей процесу підготовки, а також стану готовності майбутніх фахівців до вибору виду професійної діяльності в рамках освітології, зокрема, готовності до розв'язання освітологічних завдань;

– вивчення, систематизація та узагальнення (психолого-педагогічного) інноваційного досвіду з метою визначення пріоритетних методів навчання фахівців способам встановлення освітньо-наукових зв'язків між дисциплінами освітології;

Емпіричні методи – тестування, анкетування, твори-мініатюри, опитування, застосування ситуативних завдань, проектування елементів процесу професійного самоздійснення, моделювання, контент-аналіз продуктів інтелектуальної діяльності;

Активно-творчі методи – пояснювально-інформаційний або інформаційно-рецептивний метод (організовує засвоєння нової інформації); дослідницький метод; метод проблемного викладу; частково-пошуковий (евристичний) метод (метод наближення студентів до вирішення проблем); метод ділових ігор; метод конкретних ситуацій; метод інциденту; метод соціально-психологічного тренінгу; метод мозкової атаки; метод проектів.

Методи математичної статистики – методи обробки результатів рефлексивного оцінювання фахівцями професійного самоздійснення в галузі освітології, визначення рейтингу знань і умінь, якими обґрунтовуються стратегія освітології у фаховій підготовці та готовність фахівців до професійного самоздійснення завдань освітології.

Системоутворювальним ядром комплексу методів освітології у фаховій підготовці є аналіз результатів інтегрованого пізнання залежностей розвитку сфери освіти від наукових та суспільних інновацій.

Згідно з наведеним комплексом методів освітології, типів міждисциплінарних зв'язків, наукових підходів і прогнозованої стратегії фахової підготовки на засадах освітології, рекомендовано до програм кожної навчальної дисципліни сформулювати мету, завдання та зміст, який співвідносний із змістом освітологічних парадигм. Тим самим, міждисциплінарною програмою «Освітологія» «пронизується» понятійно-категоріальний простір кожної навчальної дисципліни, орієнтованої на професійну підготовку магістра.

Особливу роль у встановленні та реалізації міждисциплінарних зв'язків виконують особистісні орієнтири.

До таких особистісних орієнтирів віднесено: мотиваційно-смисловий, пізнавально-комунікативний, емоційно-регулятивний.

Орієнтири міждисциплінарної програми, відображені в організації та її цілепокладальній реалізації, забезпечують формування самостійності та здатності до оволодіння такими професійними діями:

- уміння приймати і реалізовувати рішення;
- знаходити джерела нової інформації;
- вибирати відповідні методи розв'язання проблеми;
- уміти користуватися обчислювальними і моделюючими приладами;
- визначати цілепокладальну основу роботи;
- уміти аналізувати документи;

- уміти конспектувати;
- комплектувати роботу за окремими етапами її виконання;
- узагальнювати результати;
- оцінювати реальність і можливість розв'язання проблеми;
- розуміти взаємозв'язки технологічних систем;
- здійснювати самоконтроль якості виконаної роботи;
- раціоналізувати окремі процеси виконання роботи.

Зміст кожної конкретної навчальної дисципліни реалізується за таким планом і формами реалізації: мета; освітні завдання; вимоги до знань, умінь та навичок, набуті магістрантами в процесі навчання; міждисциплінарні зв'язки; очікувані результати; контроль знань; критерії контролю та оцінювання професійних знань і досягнень; можливі труднощі у процесі підготовки і проведення заходу.

До організаційних форм реалізації міждисциплінарної програми належать: лекції, семінари, практикуми, самостійна робота, індивідуальна науково-дослідна робота, діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності, система і норми оцінювання.

Підкреслимо, що форма організації цілепокладального компоненту як провідного в програмі, має відповідати визначеним типам міждисциплінарних зв'язків, цінностям (суспільним і особистісним), рівням компетентності магістрів у конкретному змісті їх діяльності.

До форм організації та реалізації навчальної міждисциплінарної програми доцільно віднести «круглі столи», «засідання презентаційних студій», завдяки яким актуалізуються пошуки і знахідки ідей щодо удосконалення змісту програми.

У програмі актуальною є розробка міждисциплінарних проектів, які спрямовуються на вирішення практичних проблем життєдіяльності магістрів.

Важливо зазначити, що форми реалізації програми зумовлені матеріально-технічною базою, комплексом розроблених технологій, здатністю викладачів працювати в партнерстві, їх компетентністю узгоджувати спорідненість наукових позицій, на основі яких планується подальший розвиток програмних тем з освітології.

В організації навчально-пізнавальної діяльності магістранта викладач виконує різні функції: організатора пошуку нових форм організації навчального процесу, джерела нових знань, консультанта,

експерта, «вимірювача» ефективності організації засобів реалізації міждисциплінарної магістерської програми «Освітологія».

2.1. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙ

Провідною формою організації навчальної діяльності при вивченні міждисциплінарної програми «Експертна діяльність у забезпеченні якості освіти» є лекція. Завдання лекції полягає у формуванні інноваційно-професійних орієнтирів, що діють у процесі оволодіння інтегрованими знаннями, відповідними уміннями і навичками пізнавальної діяльності.

Організація лекцій співвідноситься зі змістом інноваційно-інформаційного типу зв'язку. Зміст лекцій наповнюється інформаційними інноваціями, що стосуються обсягу інтегрованих дисциплін. Стиль проведення лекції наближається до стилю подачі доповіді.

Характерною особливістю лекції з освітології є те, що в ній закладено великий за обсягом навчально-пізнавальний матеріал, змістом якого є вирішені та невирішені наукові проблеми зі споріднених дисциплін. Освітологічні лекції не тільки містять цінний науковий матеріал, але й вчать майбутніх фахівців науково мислити.

Сучасна вузівська лекція виконує такі функції: методологічну, виховну, інформаційну (освітню), розвивальну, орієнтаційну, організаційну.

Методологічна функція лекції забезпечує вироблення певного наукового підходу до предмету, що полягає у вивченні предмету в його русі й розвитку. При цьому лектор демонструє творчу лабораторію появи ідеї, закону, принципів, теорії пізнання явищ природи, суспільства, культури.

Виховна функція лекції дає змогу виконати складне завдання формування особистості майбутнього фахівця, виховання в ньому переконливості і свідомої активності.

Інформаційна (освітня) функція лекції дає змогу одночасно з передачею системи потрібних знань про предмет допомагати аудиторії самостійно вибудовувати цю систему в процесі «образ-мислення».

Розвивальна функція лекції пов'язана із завданням формування пізнавальної активності аудиторії, вимагає ведення лекційного викладання як процесу самостійного творчого пізнання.

Організаційна функція лекції надзвичайно значуща, саме вона робить лекцію незамінною, найважливішою ланкою навчального процесу. У всій багатоманітності форм і методів навчальної діяльності тільки лекція здатна об'єднати всі елементи складного процесу пізнання, організувати й спрямувати його на досягнення поставлених педагогічних цілей.

Лекція повинна бути структурована і складатися зі вступу, основної частини і висновків.

Вступ має бути коротким і суттєво виразним. У ньому викладач зосереджує увагу магістрантів на предметі лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні.

Основна частина лекції тісно поєднана із метою і завданнями лекції. В ній передбачено розкриття зв'язків і очікуваних результатів лекції, визначення власної позиції викладання, формування відповідних висновків. Для організації активного сприймання слухачами нової навчальної інформації викладач може:

– поставити питання, на яке немає готової відповіді, але яке загострює увагу;

– запросити слухачів до повідомлення своїх міркувань щодо конкретних ідей;

– зробити екскурс в історію розвитку явищ, понять, що розглядаються на лекції;

– шляхом методу мозкової атаки стимулювати слухачів до обміну ідеями щодо визначеної викладачем проблеми.

Заключна частина передбачає: формулювання викладачем загальних висновків про основні поняття, положення, теорії, що розглядалися. Викладач дає відповіді на запитання, окреслює завдання для самостійної роботи магістрантів, дає методичні поради щодо їх виконання. У заключній частині він також формулює проблему, яка буде розглядатися на наступній лекції, дякує магістрантам за увагу, прощається з аудиторією.

Ефективність лекції значною мірою залежить від чіткості та послідовності розгортання її змісту. У процесі підготовки до лекції викладач повинен з'ясувати співвідношення її змісту зі змістом наявних підручників і навчальних посібників з дисципліни. Зміст лекції має ґрунтуватися на власному погляді викладача на матеріал, його самостійному трактуванні. Важливе також використання різних засобів

унаочнення та демонстрування, які допомагають інтенсифікувати навчальний процес.

Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний фактичний матеріал. Лекція покликана не тільки формувати у магістрантів основи знань з певної наукової галузі, але й визначати напрями, зміст і характер інших видів навчальних занять (семінарів, практичних і лабораторних робіт) та самостійної роботи. З огляду на це, лекції необхідно вибудовувати на матеріалі, який буде поглиблюватися і розширюватися на семінарських та лабораторно-практичних заняттях. Акцентувати увагу слід на тій інформації, яка найнеобхідніша для майбутньої діяльності магістранта.

Підбираючи матеріал до лекції, викладач має обміркувати її зв'язок з попереднім і наступним матеріалом, вибудувати його так, щоб вся лекція і окремі її частини відповідали принципам дидактики вищої школи. По можливості матеріал лекції потрібно подати у вигляді схем, діаграм, таблиць, графіків, малюнків (опорний конспект), які добре запам'ятовуються. За їх допомогою магістранти можуть легко відтворити зміст навчального матеріалу.

Вимоги до проведення лекцій з освітології:

– науковість та інформативність викладання;

– доказовість, аргументованість змісту основних нових положень;

– доступність інтерпретації наукових понять і відповідних інновацій;

– включення у зміст актуальних соціальних проблем, які мають практичне значення для майбутньої професійної діяльності;

– опора на життєвий досвід магістрантів шляхом активізації мовно-мисленнєвої діяльності.

Експертиза (самоекспертиза) лекції здійснюється за такими вузловими критеріями:

1. Інформаційна новизна.
2. Методика викладу навчального матеріалу.
3. Керівництво роботою магістрантів.
4. Лекторські дані.
5. Результативність лекції.

Для успішної реалізації міждисциплінарної програми доцільним є використання таких видів лекцій як проблемна, бінарна, інтегрована, лекція-круглий стіл та лекція-прес-конференція.

Коротко розкриємо характеристики видів лекцій, які рекомендовано використовувати під час навчального процесу.

Проблемна лекція є формою спільної діяльності викладача й магістрантів. На відміну від змісту інформаційної лекції, під час якої викладач розкриває відомий від початку матеріал, що підлягає лише механічному запам'ятовуванню, матеріал проблемної лекції подається як невідоме, яке необхідно «відкрити».

Така лекція доцільна для здійснення інноваційно-інформаційного та професійно-компетентнісного типу міжпредметних зв'язків.

На лекціях проблемного характеру процес пізнання магістрантів наближається до пошукової дослідницької діяльності. При цьому ставляться такі дидактичні цілі:

– привернути увагу магістрантів до навчальної теми, викликати у них пізнавальний інтерес;

– поставити магістрантів перед таким посильним пізнавальним ускладненням, подолання якого активізувало б їхню розумову діяльність;

– створити ситуацію вирішення магістрантами суперечності між пізнавальною потребою, що виникла у них, та неможливістю її задоволення за допомогою наявного запасу знань (створити ситуацію «мотив-стимул»);

– допомогти магістрантам з'ясувати проблему і накреслити напрями виходу із ситуації, що виникла;

– досягнути оволодіння магістрантами теоретичними знаннями, розвитку їх мислення та формування професійної мотивації майбутнього фахівця.

Виокремлюють кілька типів проблемних лекцій:

1. Лекція, під час якої основний матеріал викладається проблемно: викладач по ходу лекції порушує проблеми і сам їх розв'язує. Це – лекція проблемного викладу. Викладач, порушивши проблему, розмірковує вголос, висловлює свої міркування, обґрунтовує, доводить істинність положень, спростовує помилкові тлумачення фактів, звертає увагу магістрантів на нерозв'язані наукою питання і окреслює можливі напрями їх розв'язання.

2. Лекція проблемного засвоєння. Під час такої лекції основний навчальний матеріал вивчається шляхом самостійного (частково чи повністю) розв'язання проблем самими магістрантами. Головні

положення теми засвоюються магістрантами шляхом розв'язання проблем, порушених викладачем і самими магістрантами. Проблемні питання поєднуються з інформаційними, спрямовуючими і такими, що потребують доведення. Це – лекція проблемного засвоєння. Такий тип лекції потребує високої майстерності викладача. Тут потрібна й підготовленість магістрантів. Лекції другого типу проходять вдало під час вивчення тем, знайомих магістрантам із попереднього досвіду, саме вони викликають особливий інтерес. Такі лекції доцільно проводити для невеликої аудиторії (1–2 групи).

3. Лекції, під час яких проблемний виклад поєднується з проблемним засвоєнням. Такі лекції називають комбінованими проблемними лекціями.

Для створення проблемної ситуації пропонується використовувати такі прийоми:

– пряма постановка проблеми;
– проблемне завдання у вигляді запитання;
– повідомлення інформації, якій властива суперечність;
– повідомлення протилежних думок з будь-якого питання;
– зосередження уваги на тому або іншому життєвому явищі, яке потрібно пояснити;
– повідомлення фактів, які викликають непорозуміння;
– порівняння життєвих і наукових уявлень;
– постановка питання, на яке повинен відповісти магістрант, прослухавши частину лекції, і зробити висновки.

Засобом управління мисленням магістрантів на проблемній лекції має бути система заздалегідь підготовлених викладачем проблемних та інформаційних запитань, які скеровують навчально-пізнавальну діяльність суб'єкта.

Пізнавальна діяльність магістрантів у процесі проблемної лекції передбачає: усвідомлення проблеми; висунення гіпотез; пропозиції щодо вирішення проблеми; обговорення варіантів вирішення проблеми; перевірку рішення.

Основні умови успішності проблемного навчання:

– забезпечення мотивації, здатної збудити інтерес до суті проблеми;
– забезпечення «посильної» праці для розв'язання проблем, які виникають на кожному етапі;

– значущість для магістрантів інформації, одержуваної при вирішенні проблеми.

Проблемна лекція передбачає використання таких методів: бесіда, дискусія, мозковий штурм, аукціон ідей та ін.

Бінарна (від лат. binarius – який складається з двох частин) *лекція,* або лекція-дискурс є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалогічному спілкуванні двох викладачів. Тут моделюються реальні професійні ситуації обговорення з різних позицій теоретичних і практичних питань двома спеціалістами, наприклад, представниками двох різних наукових шкіл, наукових напрямів, теоретиком і практиком.

Така лекція доцільна для здійснення інноваційно-інформаційного типу міжпредметних зв'язків, коли одна проблема стає інтегральною для викладачів різних навчальних дисциплін, наприклад, філософії освіти, історії освіти й освітньої політики. Якщо два або більше лектори розглядають одну загальну для них тему в одній і тій самій аудиторії, відповідаючи при цьому на запитання магістрантів або ведучи з ними бесіду, то виникає ситуація, відома під назвою «круглий стіл». Ця методика, що отримала розповсюдження в лекційній практиці, максимально демократизує спілкування лекторів і студентів, тому що передбачає їх рівність як співрозмовників, котрі колективно обговорюють певну проблему.

Перевагами такої лекції є: актуалізація наявних у магістрантів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому; створення проблемної ситуації; розгортання системи доведення тощо. Наявність двох джерел інформації під час бінарної лекції змушує порівнювати різні точки зору, приймати якусь з них чи формувати власну.

Бінарна лекція передбачає глибоке попереднє обговорення теоретичних питань викладачами-учасниками бінарної лекції, їх володіння розвиненою комунікативною і загальною культурою, наявність у них здібностей до імпровізації, інтелектуальної та психологічної сумісності.

Підготовка бінарної лекції передбачає:

1. Вибір теми. Найбільш ефективними є теми дискусійного типу (де можливі різні точки зору, історично склалася боротьба думок), а також цікаві або складні теми.

2. Вибір партнера. Він передбачає інтелектуальну і психологічну сумісність, приблизно однаковий рівень компетентності, а також уміння

думати вголос. Бінарна лекція дає можливість досвідченому викладачеві передати досвід викладачеві-початківцю.

3. Розробка сценарію. Визначаються проблеми, тематичні блоки, розподіляється час Кожен із учасників повинен говорити не більше 1,5-2 хв.

Заздалегідь слід спланувати етапи лекції, обов'язково провести репетицію.

В основу лекції може бути покладено принцип взаємодоповнення інформації партнера (міркування вголос) або принцип контрасту, тобто має бути створено таку ситуацію, коли проявляється плюралізм думок, ведеться дискусія. Викладачі або залишаються на своїх позиціях, або приходять до єдиної точки зору. Форма лекції дає можливість магістрантам отримати правильне уявлення про те, як вести дискусію, виокремлювати правдиву інформацію.

Практика застосування бінарної лекції має такі переваги:

– дає вищий рівень активності магістрантів у сприйманні, мисленні й діях;

– робить проблемним не тільки зміст, але й форму викладу, що активізує мислення магістрантів;

– дає можливість передати більший обсяг інформації за рахунок переконструювання матеріалу і підтримки високого рівня уваги й інтересу магістрантів;

– дає більший педагогічний ефект у тому разі, коли тема принципова для певного предмету;

– виробляє альтернативність мислення, повагу до іншої точки зору;

– підвищує культуру ведення дискусії за рахунок демонстрації відповідних рис викладача й участі в ній самих магістрантів.

При цьому необхідно прагнути, щоб діалог викладачів між собою демонстрував культуру спільного пошуку розв'язання проблемної ситуації, що розігрується шляхом залучення до спілкування магістрантів, які ставлять запитання, окреслюють свою позицію, формують своє ставлення до матеріалу, який обговорюється, демонструють свій емоційний відгук на те, що відбувається.

У процесі бінарної лекції відбувається використання наявних у магістрантів знань, необхідних для розуміння навчальної проблеми та участі у спільній роботі, створюється проблемна ситуація або декілька таких ситуацій, висуваються гіпотези щодо їхнього розв'язку,

розгортається система доведень або спростувань, обґрунтовується кінцевий варіант спільного розв'язку.

Бінарні лекції спонукають магістрантів до активної творчої діяльності.

Інтегрована лекція є однією з форм організації та реалізації міждисциплінарних зв'язків. Особливість цього типу лекції в тому, що її підготовку і проведення може здійснювати один або декілька викладачів різних навчальних предметів. При цьому інтегрується зміст навчального матеріалу із споріднених тем кількох дисциплін. Таке інтегрування є доцільним, якщо викладач добре володіє змістом матеріалу з цих дисциплін.

На інтегрованих лекціях інформація з різних наук не тільки взаємодоповнюється, але й утворює комплекс знань, необхідних для сприйняття предмету вивчення в цілому. Предметом аналізу змісту на інтегрованих лекціях можуть виступати об'єкти освіти, інформація про які інтегрована в різних навчальних дисциплінах. При цьому важливе значення має партнерська співпраця викладачів з метою узгодження результатів аналізу вивчення об'єктів освіти.

На інтегрованих лекціях майбутні фахівці здобувають ґрунтовні знання про складний зміст об'єктів освіти, навчаються використовувати інформацію та знання з різних навчальних дисциплін. У них формується дослідницький потенціал, розширюються інтелектуальні можливості синтезувати знання та уміння і трансформувати знання, а також навички обміну знаннями між різними галузями освіти.

Таким чином, зміст і методи інтегрованої лекції стимулюють аналітико-синтетичну діяльність магістрантів, розвивають потребу неперервного вивчення та пізнання ключових об'єктів освіти, вміння порівнювати складні процеси і явища в сучасній освіті. У результаті цього досягається інтегративне, цілісне сприйняття освітньої дійсності як необхідної передумови формування наукового світогляду людини.

Потенціал інтегрованих лекцій реалізується за таких умов:

– правильне виділення міждисциплінарних об'єктів вивчення;

– раціонально організована робота викладачів під час підготовки до лекцій;

– узгодженість дій викладачів і магістрантів під час проведення лекції;

– активізація пізнавальної діяльності магістрантів на всіх етапах лекції;

– використання різних форм організації навчальної діяльності та забезпечення логічного зв'язку між ними;

– дотримання зворотного зв'язку з метою часового регулювання процесів сприймання та уваги магістрантів в інтегрованій лекції.

Тривалість інтегрованої лекції залежить від обсягу навчального матеріалу і, здебільшого, не перевищує двох академічних годин. Час на її проведення виділяється з бюджету навчальних годин, передбачених навчальним курсом з відповідного предмету на вивчення певного багатопланового об'єкту.

На завершальному етапі вивчення окремих тем міждисциплінарної програми доцільно організовувати і проводити інтегровані лекції-конференції та лекції прес-конференції.

Нижче описано методичні рекомендації щодо проведення лекцій-конференцій та інших інтегрованих лекцій.

Лекція-конференція проводиться за схемою наукових конференцій. Вона складається із заздалегідь поставленої проблеми і системи доповідей (до 10 хв. кожна) з кожного питання, що висвітлює проблему. При цьому виступ готується як логічно закінчений текст, який є результатом самостійної роботи магістранта. Функція викладача полягає у керуванні підготовкою таких доповідей до лекції. Під час лекції викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти лектору-початківцю з числа магістрантів, якщо йому не зовсім вдається відповісти на запитання аудиторії. Такий вид лекцій, з одного боку, значно підвищує роль самопідготовки, з іншого, – дозволяє виявляти резерви науково-педагогічних кадрів.

На *лекції-прес-конференції* викладач пропонує магістрантам письмово поставити йому запитання з названої ним теми. Протягом двох-трьох хвилин магістранти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Зазначена лекція читається як зв'язний текст, у процесі проголошення якого даються відповіді на запитання.

Таку лекцію можна читати на початку лекційного курсу, що розкриває певну тему, з метою з'ясування інтересів групи або потоку, їх установок, можливостей; в середині курсу – для залучення магістрантів до вузлових моментів курсу і систематизації знань; у кінці – для визначення перспектив розвитку засвоєного змісту.

Якщо два або більше лектори розглядають загальну для них тему в одній аудиторії, водночас відповідаючи на запитання слухачів або проводячи з ними бесіду, то виникає ситуація, відома під назвою «круглий стіл». Ця методика, що набула поширення в лекційній практиці, максимально демократизує спілкування лекторів і магістрантів, оскільки передбачає їх рівність як співрозмовників, які колективно обговорюють певну проблему. Однак, і за «круглим столом» є лідери – спеціалісти з конкретних питань. Має бути і лідер-організатор, функції якого полягають у тому, щоб стежити за регламентом, дисциплінувати учасників бесіди тощо.

Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що прочитана лекція ще не є кінцевим етапом. Важливо не тільки провести лекцію, але й детально її проаналізувати, тобто здійснити її експертизу.

2.2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Семінар – вид практичних занять, яким передбачено самостійне опрацювання студентами окремих проблем згідно зі змістом навчальної дисципліни.

На семінарах, як правило, проводиться обговорення питань наміченого плану, рефератів, доповідей, а також їх оцінка із застосуванням ділових ігор, дискусій, круглих столів, конференцій, захисту проектів.

Проведення семінарських занять дозволяє вирішувати такі завдання освітології:

– розширювати знання з дисципліни, що вивчається;

– виховувати здатність до творчого мислення;

– розвивати уміння, навички інтегрування змісту результатів, користуватися теоретичними знаннями під час вирішення практичних професійних завдань;

– розвивати здатність до науково-дослідної роботи і залучати до наукових досліджень, які здійснюються в просторі навчання освітології;

– розвивати здатність до трансформації знань у різних видах майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, *семінарські заняття виконують такі функції*:

– освітню (поглиблення, конкретизація, систематизація знань);

– розвивальну (вдосконалення здатності працювати з різними літературними джерелами, аналізувати факти, нові явища, тематику інноваційних проблем тощо);

– виховну (виховання професійно-організаційної культури мислення та самоменеджменту у процесі з'яусування зв'язків між дисциплінами тощо);

– комунікативну (стимулювання комунікативної активності, «вільна дискусія», обґрунтування своєї думки);

– мотиваційну (виявлення прогалин у власних знаннях стимулює пізнавальні потреби);

– діагностико-корекційну (здійснення самоконтролю за якістю засвоєння знань, виявлення труднощів у способах засвоєння і їх подолання) та ін.

Семінар, як організаційна форма управління навчанням, спрямований, насамперед, на теоретико-методологічну і методичну підготовку магістрантів до самостійного оцінювання явищ та фактів власної професійної діяльності. Водночас семінари дають можливість отримати найбільш важливу й актуальну інформацію з теоретичних питань, досягнень сучасної науки, культури, знайомлять з перспективами подальшого розвитку науки та її практичного застосування. Семінари орієнтують на зміст майбутньої професії, на вдосконалення знань, практичних навичок і вмінь у процесі навчання. Характерною особливістю організації семінарів є органічний взаємозв'язок теорії і практики.

Види семінарів визначають за різною основою: за дидактичними цілями (вступні до теми; вивчення нового матеріалу; дослідження фундаментальних освітніх об'єктів; презентація та захист результатів; поглиблення, узагальнення й систематизація знань тощо); за способом і характером проведення (семінари-проекти; семінари з розв'язання задач; «круглі столи»; семінари-ділові ігри; семінар генерації ідей; семінар-дискусія тощо); за видами роботи (частково-пошукові; дослідницькі; евристичні; інтегровані; міжпредметні тощо).

Семінари в освітологічній підготовці можна поділити на три типи:

а) семінар, що має основною метою поглиблене вивчення певного систематичного курсу і тематично пов'язаний із ним;

б) семінар, що передбачає глибоке, ґрунтовне опрацювання окремих найбільш важливих тем курсу чи однієї теми;

в) семінар дослідницького характеру за тематикою окремих проблем науки для поглибленого їх опрацювання.

Організація семінару потребує визначення мети, актуальності проблеми і питань, що підлягають обговоренню. Сценарієм семінару передбачено використання інформації з основної та додаткової літератури. Викладач розподіляє функції та ролі магістрантів, керує роботою семінару, підводить підсумок дискусії.

Етапи семінарського заняття.

Організаційна частина. Мета – мотивація та стимулювання самостійної навчальної діяльності.

Обговорення навчальних питань семінару. Викладач має подбати про активне обговорення змісту, сприймання, розуміння і застосування магістрантами вивченого навчального матеріалу.

Діагностика (самодіагностика) засвоєних знань. Здійснюється за допомогою комплекту опитувальників, тестових завдань (письмових, графічних, практичних, усних фронтальних опитувань тощо), з використанням комп'ютерної техніки.

Підсумки семінару. Аналітична оцінка процесу і результатів семінару, активності магістрантів, засвоєних знань.

Найпоширенішими серед власне семінарських занять є такі види: розгорнута бесіда; дискусія; заслуховування і аналіз продуктів діяльності магістрантів щодо нових тем пошуків та їх результатів; ігрові ситуації тощо.

Під час вивчення освітологічних дисциплін студентів доцільно залучати до участі у спецсемінарах, спеціально організованому спілкуванні дослідників-початківців із провідними фахівцями в певній науковій галузі. Спецсемінар найчастіше набуває характеру залучення студентів до наукової школи, привчає студентів до науково-професійної творчості.

Критерії ефективності семінарського заняття:

– цілеспрямованість: постановка проблеми, прагнення пов'язати теорію з практикою, з використанням матеріалу в майбутній професійній діяльності;

– планування: виділення головних питань, пов'язаних з профілюючими дисциплінами, наявність у списку нової літератури;

– організація семінару: вміння підтримувати дискусію, конструктивний аналіз всіх відповідей і виступів, наповненість навчального часу обговоренням проблем;

– стиль проведення семінару: пожвавлений, з постановкою гострих питань, сприянням дискусії, збудженням думки, прагненням висловити думку тощо;

– відносини між викладачем і студентом: вимогливі, поважні;

– управління групою: швидкий контакт із студентами, упевнена поведінка в групі, розумні і справедливі взаємодії зі студентами;

– зауваження викладача: кваліфіковані, узагальнені, конкретизовані;

– студенти ведуть записи на семінарах: регулярно, рідко, не ведуть.

Експертиза (самоекспертиза) семінару здійснюється за такими критеріями:

– розширення способів засвоєння знань та їх практичного застосування;

– наявність оціночних суджень та орієнтацій;

– володіння уміннями підбирати нові джерела інформації, комплектувати методи ознайомлення з інформаційним полем знань.

Умови ефективності проведення семінарів:

– наявність високого рівня самостійності;

– сформованість умінь і бажання працювати з різними джерелами інформації;

– максимальна диференціація й індивідуалізація занять;

– застосування активних форм проведення семінару, доцільна зміна форм роботи, використання різних варіантів активізації уваги.

Розв'язання стратегічних освітологічних завдань із підготовки творчих фахівців неможливе без зростання у процесі навчання питомої ваги методів, які активізують пізнавальну діяльність магістрантів і мають чітку евристичну спрямованість.

У процесі підготовки фахівців в умовах магістратури актуальними є такі методи навчання: діалогічні (евристична бесіда, синтез думок, мікрофон; дискусійні: обговорення професійно важливих проблем («круглий стіл», дебати), проблемного навчання (кейс-метод, аукціон ідей), розвитку творчого і критичного мислення (мозковий штурм, метод вільних асоціацій, аналогії, синектики), ігрові (ділові та рольові ігри),

проектні (створення різних типів проектів, підготовка відеофільмів і презентацій).

У процесі реалізації програми доцільним є проведення інтегрованих за змістом і методами організації міждисциплінарних семінарів**.**

Нижче проілюструємо окремі зразки таких занять.

Міждисциплінарний семінар організовується і проводиться різними викладачами з метою реалізації міждисциплінарних зв'язків. На міждисциплінарних семінарах майбутні фахівці здобувають ґрунтовні знання про складні об'єкти, використовуючи інформацію з різних навчальних дисциплін, а також отримують можливість по-новому обмірковувати явища, які вивчаються. За таких умов розширюються можливості для синтезування знань, формування у студентів умінь переносити знання з однієї галузі в іншу. У результаті цього досягається інтегроване, цілісне сприйняття дійсності як необхідна передумова формування наукового світогляду людини.

Потенціал міждисциплінарних семінарів реалізується за таких умов:

– правильне виділення міждисциплінарних об'єктів вивчення;

– раціонально організована робота викладачів у процесі підготовки до семінару;

– узгодженість дій викладачів і студентів у процесі проведення семінару;

– активізація пізнавальної діяльності студентів на всіх етапах заняття;

– використання різних форм навчальної діяльності й забезпечення їх послідовності;

– оперативне використання зворотного зв'язку з метою регулювання педагогічного процесу.

Однією із форм проведення міждисциплінарних семінарів є «круглий стіл» (або «наукова конференція»).

Міждисциплінарний семінар у формі наукової конференції починається зі створення найважливішої проблемної ситуаційної задачі, а завершується її вирішенням. Семінар складається з двох взаємопов'язаних етапів – самостійного вивчення майбутніми фахівцями матеріалу та обговорення результатів їх самостійної пізнавальної діяльності. Готуючись до семінару, майбутні фахівці за завданнями викладача самостійно вивчають окремі питання і теми лекційного курсу,

а на наступному етапі оформлюють навчальний матеріал у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень.

Завдання міждисциплінарного семінару – забезпечити усвідомлення майбутніми фахівцями міжпредметних зв'язків, систематизувати їх знання, навички, вміння. Міжпредметні зв'язки дають змогу краще пізнати факти, явища, процеси, сприяють усвідомленню місця тієї або іншої дисципліни в системі освітологічних наук, її впливу на підготовку майбутнього фахівця.

На таке семінарське заняття доцільно виносити проблему, яка є предметом вивчення декількох освітологічних дисциплін.

Пошуковий семінар (семінар-дослідження) передбачає дослідницьку діяльність магістрантів-управлінців, обмін думками, проведення міні-дискусій. На початку пошукового семінару магістранти об'єднуються в кілька підгруп (для цього бажано використати аудиторію, обладнану круглими столами), які одержують список завчасно підготовлених проблемних запитань. Щоб відповісти на запитання, магістранти мають «завершити дослідження» проблеми, користуючись будь-якими джерелами інформації, обмінятися думками, провести міні-дискусію.

Другий варіант проведення пошукового семінару також передбачає створення невеликих груп магістрантів із 7-9 осіб, які отримують список проблемних запитань за темою заняття. Упродовж 5-15 хвилин магістранти обмінюються думками, готують виступ. Підгрупа обирає доповідача. Інші магістранти підгрупи відповідають на запитання, задані викладачем або магістрантами інших підгруп. Наприкінці заняття викладач підбиває підсумки і оцінює роботу учасників семінару.

Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є «засобом і методом підготовки та адаптації до професійної діяльності та соціальних контактів», методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних результатів, структуруванню системи ділових стосунків учасників. Її конструктивними елементами є: проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособове і міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем.

Ділова гра є комплексною, багатофункціональною дією, у межах якої поєднано декілька взаємопов'язаних видів діяльності: аналіз і пошук

розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності.

У випадку використання ділових ігор переважає продуктивно-перетворювальна діяльність магістрантів. Зокрема, для навчальних ігор характерні: багатоваріантність і альтернативність рішень, з числа яких потрібно зробити вибір найбільш раціонального варіанту; прийняття рішень в умовах невизначеності і в обстановці умовної практики; різноманіття умов проведення гри, що відрізняються від стандартних і поява яких можлива в майбутній практичній діяльності майбутнього фахівця; наочність наслідків прийнятих рішень; інтеграція отриманих теоретичних знань з практикою професійної діяльності; придбання навичок роботи за фахом; широкі можливості індивідуалізації навчання та ін.

Ділова гра, імітуючи певну ситуацію, дає змогу розв'язувати конкретно сформульовані завдання і проблеми, розробляти методи їх розв'язання. Вона має жорстку структуру і правила.

До розроблення і проведення ділових ігор висуваються такі вимоги:

1. Ділова навчальна гра має стати засобом розвитку теоретичного і практичного мислення, актуалізації та закріплення наявних знань і вмінь;
2. Мають бути розроблені правила гри та приписи, підпорядковані нормам професійних і соціальних відносин, що формують необхідні якості майбутнього спеціаліста;
3. Слід передбачити проблемні ситуації, що залучатимуть партнерів до спільної діяльності в умовах діалогового спілкування, яке породжує колективістське мислення учасників під час аналізу умов, вироблення спільних рішень, досягнення проміжних і кінцевих цілей гри;
4. Ділова гра за психологічною сутністю і способом організації має бути двоплановою, оскільки мотивує прагнення учасників досягти двох видів цілей –ігрових і педагогічних при провідній ролі освітніх.

Із зазначених вимог випливають такі *принципи організації навчальних ділових ігор:*

1. Принцип імітаційного моделювання конкретних реальних умов і динаміки процесів, моделювання змісту професійної діяльності спеціаліста;
2. Принцип проблемності змісту навчальної ділової гри і процесу його розгортання в пізнавальній діяльності студента;
3. Принцип спільної діяльності учасників в умовах рольової взаємодії;

4. Принцип діалогового спілкування і взаємодії партнерів гри як необхідна умова розв'язання навчальних і виробничих завдань і прийняття узгоджених рішень;

5. Принцип двоплановості ігрової навчальної діяльності, що дає студентові змогу відчути себе інтелектуально і емоційно розкутим, виявити творчу ініціативу.

Важливими елементами ділової гри є сам її процес, результати і нагороди (грамота, широке оголошення результату, самоствердження та підтвердження самооцінки). Зазвичай результат ділової гри сприймається через призму загального успіху, ототожнення успіху команди із власним успіхом кожного учасника.

Ділова гра повинна мати такі основні атрибути:

1. Гра імітує той чи інший аспект цілеспрямованої людської діяльності.

2. Учасники гри отримують ролі, які визначають відмінність їхніх інтересів і спонукальних стимулів до гри.

3. Ігрові дії регламентуються системою правил.

4. У діловій грі трансформуються просторово-часові характеристики модельованої діяльності.

5. Гра носить умовний характер.

6. Контур регулювання гри складається з таких блоків: концептуального, сценарного, постановочного, сценічного, блоку критики і рефлексії, суддівського, блоку забезпечення інформацією.

Етапи ділової гри:

– Складання плану гри та інструкцій.
– Написання сценарію.
– Підбір інформації, засобів навчання.
– Розробка способів оцінки результатів гри.

Стрижнем ділової гри є навчальна проблема, яка може виступати джерелом нових знань, поглиблювати й розширювати уявлення учасників про зміст професійної дійсності. В умовах ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності у навчально-творчу, оскільки створені умови сприяють використанню потенційних можливостей і творчих здібностей майбутніх фахівців. Ігрове моделювання дозволяє позбавитися від стереотипів і шаблонів, що особливо важливо для формування та розвитку готовності до здійснення нововведень в освіті

як складової інноваційної поведінки керівника сучасного навчального закладу.

Практичне заняття – форма навчального заняття, під час якого викладач організує детальний розгляд магістрантами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання згідно з поставленими завданнями. У структурі практичного заняття домінує самостійна робота магістрантів.

Правильно організовані практичні заняття мають важливе виховне та практичне значення (реалізують дидактичний принцип зв'язку теорії з практикою) і орієнтовані на вирішення наступних завдань:

– поглиблення, закріплення і конкретизація знань, отриманих на лекціях і в процесі самостійної роботи;

– формування практичних умінь і навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності;

– розвиток умінь спостерігати та пояснювати явища, що вивчаються;

– розвиток самостійності тощо.

Структура практичного заняття:

а) вступне слово викладача;

б) відповіді на запитання студентів щодо незрозумілого матеріалу;

в) планова практична частина;

г) заключне слово викладача.

Методика практичного заняття може бути різною, вона залежить від авторської індивідуальності викладача. Важливо, щоб різноманітними методами досягалася загальна дидактична мета.

Готуючись до практичного заняття викладач повинен не лише розробити його план, але й організувати самостійну роботу магістрантів з попереднього опрацювання теоретичного матеріалу, який актуалізуватиметься на занятті. На початку заняття відводять кілька хвилин для перевірки підготовленості магістрантів до роботи під час заняття, стану виконання домашніх завдань, які пропонувалися на попередніх заняттях.

Якщо під час виконання якогось завдання у магістрантів є труднощі, то це завдання аналізується і виконується в аудиторії.

Щоб мета заняття була сприйнята магістрантами, викладач у своєму вступному слові формулює її, а наприкінці заняття підводить підсумки

й оцінює роботу окремих магістрантів, враховуючи зазначену на початку мету.

Оцінювання роботи магістрантів може здійснюватися і впродовж заняття, що сприяє вчасному контролюванню й активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Активізації навчально-пізнавальної діяльності магістрантів на практичних заняттях сприяє виконання вправ міждисциплінарного характеру і розв'язування задач професійної спрямованості. Такі вправи і задачі мають бути моделлю практичних завдань, що траплятимуться в майбутній професійній діяльності фахівців-управлінців.

Практичне заняття важливо організувати так, щоб кожний магістрант на ньому напружено і самостійно працював.

Для підвищення інтересу аудиторії до навчання на практичних заняттях доцільно скористатися такими порадами:

1. Варто домагатися, щоб мета заняття була зрозумілою не тільки викладачеві, але й магістрантам. Якщо майбутні фахівці не будуть розуміти, навіщо потрібно таке заняття та як воно має проходити, а викладач цього не пояснить, то вони досить швидко втратять до нього інтерес.

2. Практичне заняття не має бути тупцянням на місці. Практичні заняття необхідно організовувати таким чином, щоб майбутні фахівці постійно відчували зростання складності завдань, які вони виконують, отримували позитивні емоції від переживання власних успіхів у навчанні, були зайняті напруженою творчою роботою, пошуком правильних і точних рішень.

3. Велике значення має реалізація індивідуального підходу і продуктивне педагогічне спілкування. Майбутні фахівці мають одержати можливість розкрити й виявити свої здібності, свій особистий потенціал. Тому при деталізації плану заняття, розробці завдань викладач має враховувати рівень підготовки й інтереси кожного магістранта, підтримувати самостійність та ініціативу.

4. Також варто вказати на значення використання під час практичних занять такого засобу, як сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які застосовуються для демонстрації тієї або іншої інформації у вигляді таблиць, алгоритмів, схем, фотодокументів, фрагментів відеофільмів. Зорове сприйняття є найбільш ефективним

у процесі закріплення інформації у свідомості особистості. Тому ці засоби урізноманітнюють процес навчання, роблять його цікавішим та ефективнішим.

Управлінські задачі. На практичних заняттях з освітології майбутніх фахівців доцільно залучати до розв'язування фахових задач.

Сутність задачного методу була визначена Г. О. Баллом. Цей метод полягає в тому, що в кожній навчальній ситуації виділяються певні системи кінцевих (цільових) задач, а паралельно з ними – системи задач, що забезпечують їх розв'язок. Окреслений метод ґрунтується на вивченні конкретної навчальної ситуації, у процесі вирішення якої у магістрантів формуються уміння та навички і колективної, і індивідуальної самостійної роботи.

Застосування задачного методу сприяє формуванню дослідницької компетенції майбутнього фахівця, яка спирається на розвиток спеціальних і загальних здібностей магістрантів. Ці здібності покладені в основу формування умінь раціонального в икористання різної інформації, критичного ставлення до думок і здатності відстоювати власну професійну позицію, готовності до використання різних форм, методів і засобів організації навчально-пізнавальної діяльності магістрантів.

Розглянемо методику розв'язання фахових аналітико-експертних задач (за О. Бондар).

Педагогічна задача (дидактична або виховна) – усвідомлена педагогом проблемна ситуація, пов'язана з необхідністю перевести магістранта з одного рівня його знань і навичок на інший; ціль, поставлена у певних умовах, яка потребує застосування відомого чи невідомого способу її досягнення.

Задачі розв'язуються за допомогою алгоритмів. Алгоритм – припис про виконання у певній послідовності елементарних операцій для розв'язання задачі.

Головне призначення управління освітніми системами полягає в розв'язуванні задач, пов'язаних з функціонуванням і розвитком об'єктів, що входять до складу цих систем.

Управлінські задачі поділяють на типові та нетипові, ситуаційні, прості і складні, разові і довготермінові, оперативні, тактичні і стратегічні. В управлінських процесах також використовують поділ на задачі прямі (якщо вибір ефективного алгоритму управління визначається

певними умовами, які можуть бути описані у вигляді певної математичної формули) та зворотні (якщо задається алгоритм пошуку можливих шляхів розвитку ефективного управління у різних варіантах).

Ефективне управління аналітико-експертною діяльністю у сфері освіти можливе за умови постановки чітких, зрозумілих і реальних задач, пов'язаних з аналізом та оцінюванням педагогічних об'єктів. На різних рівнях управління освітою ці задачі за сутністю і структурою не відрізняються. У залежності від об'єкту дослідження змінюються лише їхні обсяги, складність алгоритмів і специфіка.

Аналітико-експертна задача – це завдання або комплекс завдань, орієнтованих на розв'язання проблем у функціонуванні чи розвитку освітніх об'єктів. Вони розв'язуються шляхом вибору технологій аналізу та експертизи з подальшим перетворенням інформації про об'єкти в аналітико-експертні висновки.

Постановка задачі розпочинається з аналізу ситуації, в якій виникли проблеми, та ідентифікації цих проблем. Чітке формулювання і визначення типу задачі, високий фаховий рівень експертів-аналітиків, апробований, науково обґрунтований інструментарій і налагоджений механізм управління аналітико-експертною діяльністю є певними гарантіями її розв'язання.

Формулювання правильно поставленої задачі має складатися з таких компонентів: визначення об'єкту, якого вона стосується; сукупності умов, за яких можливе її розв'язання (нормативно-правових, організаційних, науково-методичних, інформаційних, соціально-економічних, матеріально-технічних); комплексу питань, на які потрібно дати відповіді; постановку проблем, що стануть предметом аналізу та експертизи. Задачу формулює керівник (органу управління освітою, навчального закладу, робочої чи експертної груп), враховуючи найважливіші фактори впливу на прийняття управлінських рішень. Важливо, щоб формулювання задачі було зрозумілим керівнику і членам аналітико-експертної групи.

Траєкторія руху розв'язування задачі є такою: вибір цілей – аналіз ситуацій – ідентифікація проблеми – постановка задачі – вибір типу задачі – укладання програми – моделювання очікуваних результатів – розроблення алгоритмів – добір інструментарію – розв'язання задачі. Для окремих задач може також моделюватись очікуваний результат.

2.3. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота магістрантів – це робота, яка планується та виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Такий вид роботи необхідний не тільки для освоєння певної дисципліни, але й для формування загальних навичок самостійної роботи в навчальній, науковій, професійній сфері, уміння брати на себе відповідальність самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації тощо.

Самостійна робота зумовлена об'єктивною необхідністю постійного навчання і самовдосконалення. Як відомо, жодні знання, якщо вони не підкріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім надбанням людини.

Метою самостійної роботи магістрантів є набуття додаткових, зокрема, міждисциплінарних знань з курсу, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових і дослідницьких вмінь та навичок.

Основні функції самостійної роботи такі:

1. Пізнавальна – засвоєння магістрантом систематизованих знань із навчальних дисциплін;
2. Формування самодостатності – полягає у власне самостійному формуванні умінь і навичок, самостійному їх оновленні і творчому застосуванні;
3. Прогностична – вміння магістранта вчасно передбачати й оцінювати і можливий результат, і саме виконання завдання;
4. Коригуюча – розвиває вміння вчасно коригувати свою діяльність;
5. Виховна – полягає у формуванні самостійності як риси характеру.

Самостійна робота магістранта має бути спрямована на поглиблення теоретичних знань і формування наукового світогляду, розвиток методологічної культури згідно зі змістом навчальної дисципліни, пізнавальних інтересів, самостійного мислення, творчих якостей, здатності до інноваційної діяльності, вмінь щодо пошуку, обробки та аналізу наукової інформації, навчання упродовж життя.

Обов'язковою умовою самостійної роботи під час вивчення освітологічних дисциплін є застосування знань, набутих при вивченні інших освітньо-педагогічних тем, а також інших гуманітарних дисциплін.

У процесі самостійної роботи магістрантів слід спрямовувати на формування власної точки зору і здатності творчо та вміло її відстоювати.

У діяльності магістранта самостійна робота поєднує відтворювальні й творчі процеси. У зв'язку з цим, розрізняють три *рівні самостійної діяльності магістрантів:* 1) репродуктивний (тренувальний) рівень. Тренувальні самостійні роботи виконуються за такою схемою: розв'язування задач, заповнення таблиць, схем та ін. Пізнавальна діяльність магістранта проявляється в пізнанні, осмисленні, запам'ятовуванні. Ціль таких робіт – закріплення знань, формування умінь і навичок; 2) реконструктивний рівень. Реконструктивні самостійні роботи. Під час таких робіт відбувається перебудова рішень, складання плану, тез, анотування. На цьому рівні можуть виконуватися реферативні роботи; 3) творчий, або пошуковий рівень самостійної роботи. Передбачає формування уміння бачити проблему, самостійно виявляти причину її виникнення, розробляти план розв'язку проблеми. Водночас на цьому рівні досягається більш глибоке розуміння явищ і процесів, виявляється інтелектуальний потенціал і творчі здібності магістрантів, реалізуються їхні дослідницькі здібності.

Означені рівні самостійної роботи слід розглядати як етапи, які мають пройти магістранти для досягнення найвищого рівня розвитку здібностей до творчої діяльності.

Для організації та успішного функціонування самостійної роботи магістрантів необхідні:

– комплексний підхід до організації самостійної роботи магістранта при всіх формах аудиторної роботи;

– поєднання всіх рівнів (типів) самостійної роботи;

– вмотивованість навчального завдання;

– чітка постановка пізнавальних завдань;

– визначення викладачем форм звітності, обсягу роботи термінів її подання, критеріїв оцінювання, звітності та ін.;

– забезпечення контролю за якістю виконання (вимоги, консультації, перевірки);

– види і форми контролю (практикум, контрольні роботи, тести, семінари тощо).

Самостійну роботу магістранта забезпечує система навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної

дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум, навчально-методичний комплекс дисципліни тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи майбутніх фахівців повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку магістранта.

Види самостійної роботи з освітології:

– пошук і реферування наукової літератури;
– розв'язування задач;
– написання есе;
– аналіз ситуацій;
– моделювання ситуаційних проблем;
– розробка схеми прочитаного матеріалу.

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладач пропонує магістрантам наукову літературу (книгу, її розділи, декілька книжок, наукові статті тощо) і магістранти самостійно їх опрацьовують і представляють короткий звіт у вигляді невеликого (2-3 стор.) реферату та опису своїх вражень від прочитаного. Реферат варто пропонувати робити писаним, а не друкованим на комп'ютері, щоб запобігти запозиченням із системи Internet.

Пошук наукової літератури за певною темою. Викладач готує теми за курсом або його частиною і надає їх магістрантам, які мають підібрати відповідну літературу у бібліотеці та в мережі Internet. Варто визначити певну мінімальну кількість позицій або ж провести змагання з метою з'ясування того, хто знайде більше літературних джерел. Перший варіант доцільно використовувати, якщо магістранти шукають літературу за індивідуально визначеними темами, другий, – коли визначена лише одна тема для всіх магістрантів.

Розв'язування задач. Викладач пропонує розв'язування у письмовій формі фахових задач за певним розділом (темою) курсу. Залежно від складності та обсягу роботи над конкретним завданням можна пропонувати одну чи декілька задач кожному магістрантові або групі магістрантів із 2-5 осіб. Можна давати всім магістрантам однакові задачі і порівнювати їх розв'язок кожним магістрантом (групою). Можна кожному магістранту (групі) дати різні задачі. Звітувати про їх розв'язок магістранти можуть на практичному занятті перед всією групою магістрантів.

Есе (реферат). Викладач визначає тему або індивідуальні теми для есе. Теми есе варто давати проблемні, пропонуючи магістрантам висловлювати своє власне бачення і не послуговуватися навчальною або науковою літературою. Відповідно варто пропонувати писати есе від руки, а не друкувати на комп'ютері, щоб запобігти запозиченням з мережі Internet.

Підготовка есе (реферату) за одним із питань програми (на вибір магістранта) є самостійною домашньою письмовою роботою. Критерієм оцінки есе є такі його параметри: виразно сформульована проблема; обґрунтування її актуальності; короткий огляд літературних джерел та поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми; логічна послідовність та аргументованість викладу змісту есе; наявність власної (авторської) позиції; зв'язок змісту есе із сучасними українськими реаліями (практичними чи теоретичними); наявність висновку і посилань на джерела. Не зараховуються есе, які містять плагіат, або є передруком текстів з підручника чи Інтернету.

Розв'язування проблем. Викладач пропонує магістрантам проблемну ситуацію. Вони мають сформулювати проблему, переформулювати її як задачу і розв'язати. Організовувати цю роботу можна аналогічно до розв'язування задач.

Виконання певної практичної роботи. Магістранти отримують практичне завдання відповідно до певного курсу або спецкурсу, виконують його і подають короткий письмовий звіт або аналогічний результат роботи викладачу.

Аналіз ситуаційних вправ. Викладач розробляє (підбирає) ситуаційні вправи за певним розділом курсу і пропонує магістрантам їх розв'язати у письмовому вигляді.

Залежно від складності та обсягу роботи можна пропонувати аналіз ситуаційного завданням окремо кожному магістрантові або групі магістрантів кількістю 2-5 осіб. Звітувати про аналіз ситуаційної вправи магістранти можуть письмово або (що ефективніше) на практичному занятті перед всією групою магістрантів.

Можна давати всім магістрантам або кільком групам однакові ситуаційні вправи і порівнювати, як кожен магістрант (група) їх розв'язав. Можна кожному магістранту (групі) дати різні ситуаційні вправи.

Обговорення аналізу ситуаційних вправ доцільно проводити на практичному занятті у загальній групі магістрантів, щоб всі магістранти

брали участь у роботі. Після того коли всі студенти проаналізували одну й ту ж ситуаційну вправу, доцільно провести дискусію за результатами її аналізу.

Створення ситуацій. Кожному магістранту індивідуально або групі магістрантів можна запропонувати розробити ситуаційні вправи з певної теми курсу.

Самостійне опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу. Викладач дає магістрантам навчальний матеріал (певний розділ підручника), пропонує його опрацювати і зміст розділу представити у вигляді візуальної схеми, малюнка тощо. Схеми і малюнки, створені магістрантами, слід представити та обговорити на практичному занятті або лекції.

«Портфоліо» – це метод, призначений для систематизації результатів самостійної роботи магістрантів, узагальнення, поглиблення і розширення знань, отриманих на аудиторних заняттях.

У матеріалізованому вигляді портфоліо – це тека, в якій у систематизованому вигляді студент накопичує матеріали, які є результатом його самоосвітньої діяльності з конкретної навчальної дисципліни.

На магістерських студіях «Портфоліо» рекомендується використовувати як «методичну скарбничку», відбиток поглядів магістранта на свою майбутню професійну діяльність: менеджера-керівника навчального закладу, науковця-дослідника чи науково-педагогічного працівника.

Якщо магістрант вибирає професійно-педагогічний напрям і готується до викладацької діяльності, то розділи його портфоліо можуть бути такими:

– бібліографія новинок психолого-педагогічної та фахової літератури;
– конспекти першоджерел;
– анотації та короткі резюме відвіданих у процесі педагогічної практики лекцій і практичних занять викладачів та аналіз їхнього педагогічного досвіду;
– аналіз методів і методик навчання, методів діагностування навчальних досягнень магістрантів і т.п.

Під час роботи з «Портфоліо» магістрантам слід рекомендувати використовувати цитати, виписки, тези, конспект, анотації.

2.4. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Індивідуальна навчально-дослідна робота магістрантів (ІНДЗ) – це завершена теоретично-практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, самостійних занять і охоплює декілька тем або весь навчальний курс.

Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення і практичне застосування знань магістранта з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Індивідуальні завдання (реферати, розрахункові, графічні, розрахунково-графічні роботи, контрольні роботи, аналіз практичних, проблемних ситуацій, проекти, підготовка результатів власних досліджень до виступу на конференції, участь в олімпіадах, робота з кейсами тощо) сприяють більш поглибленому вивченню магістрантом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використовувати знання для вирішення відповідних практичних завдань.

До складу ІНДЗ входить елемент пошукової, частково науково-дослідної роботи, який є чинником залучення магістранта до науково-дослідної діяльності. Вона може бути продовжена в результаті виконання магістерської роботи, підготовки наукових доповідей, написання наукових статей тощо.

Зміст, структура, порядок подання та захисту ІНДЗ, критерії оцінювання розробляються викладачем і доводяться до відома магістрантів до початку їх виконання.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання має характеризуватися логічністю, доказовістю, аргументованістю і відповідати таким вимогам:

– орієнтувати на поглиблений аналіз досліджуваної теми;

– передбачати самостійні дослідження, розрахунки, виконані на ПК (діаграми, графіки);

– вимагати формулювання обґрунтованих практичних пропозицій щодо вдосконалення досліджуваного об’єкту.

Особливим видом індивідуальних завдань є виконання проектів.

Метод проектів реалізує диференційований, індивідуально-творчий та активно-дієвий підходи в навчанні. Він передбачає розв'язання магістрантом або групою магістрантів проблеми, яка орієнтує, з одного боку, на використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого, – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Міждисциплінарною магістерською програмою передбачено формування у майбутніх фахівців здатності до розроблення проектів, у межах яких використовується інтегрований матеріал, залучений із різних навчальних дисциплін. Магістрантам пропонується самостійно сформулювати тему проекту, яка б вирішувала інтегровану за змістом проблему з різних галузей освіти.

Проект може мати дослідницький, пошуковий, творчий (креативний), прогностичний, аналітичний або ігровий характер. Основою проектного методу є орієнтація на інтереси і побажання учасників, формування партнерських стосунків між виконавцями проекту та викладачем.

Прикладом проектного завдання може стати моніторинг, аналітичний огляд, здійснення управлінської експертизи, випуск збірника документів, підготовка рольової гри, організація дискусії, дебатів та їх відеозапис тощо.

Для допомоги під час оформлення міждисциплінарного проекту пропонується використовувати відомий у науці метод проекту, розроблений Е. Ф. Зеєром.

Метод проекту за Е. Ф. Зеєром передбачає:

– конструювання образів уяви про структуру міждисциплінарної діяльності;

– розшифрування задуму, ідеї, рішень які можуть бути готовим продуктом діяльності;

– планування кінцевого результату;

– планування дій з урахуванням переваг практичної цінності;

– внесення коректив у раніше прийняті рішення;

– вираження задумів, конструктивних рішень за допомогою технічних малюнків, схем, ескізів, креслень, макетів;

– самостійний пошук необхідної інформації;

– складання схеми необхідних розрахунків (конструктивних, технологічних, економічних), подання їх у вербальній формі;

– оцінювання результатів шляхом визначення досягнення мети, обсягу та якості виконаної роботи, новизни;

– оцінювання проектів, виконаних іншими;

– розробку процедури публічного захисту проектів.

До числа основних критеріїв оцінки проектування належать:

– аргументованість вибору теми, практична спрямованість проекту значущість (значення) виконаної роботи;

– самостійність, завершеність, практичне втілення проектів;

– обсяг і глибина знань за темою (або предметом), ерудиція, використання міжпредметних зв'язків.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) спрямована на оволодіння магістрантами науковими методами та формування навичок самостійного розв'язування науково-дослідних задач.

Важливою формою науково-дослідної роботи магістрантів, що включена до навчального процесу, є впровадження елементів творчості в навчальні семінарські та практичні заняття. Під час виконання таких робіт магістрант самостійно складає план досліджень, підбирає необхідну літературу, здійснює математичну обробку і аналіз результатів експерименту, оформлює науковий звіт.

Формою, що поєднує навчальну і дослідну роботу магістрантів, є проведення спеціальних наукових семінарів при кафедрах. Підготовка семінару організовується так, щоб протягом семестру кожен студент міг виступити на ньому з доповіддю чи повідомленням, присвяченим підсумкам виконаного дослідження.

Кожна із зазначених форм науково-дослідної роботи потребує творчого підходу до її організації. Бажано, щоб більшість магістрантів на засадах власного інтересу була охоплена тими або іншими формами науково-дослідної роботи.

Результати науково-дослідної роботи магістрантів можуть оприлюднюватися у вигляді наукової статті, есе, наукової доповіді або тез наукової доповіді.

Наукова стаття – один із основних видів оперативної інформації про нові наукові дослідження з наукової тематики. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює окреме питання, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням широкої спільноти фахівців.

Міждисциплінарною програмою передбачено підготовку фахівців до розробки наукової доповіді та наукового повідомлення. Це – найбільш поширені форми оприлюднення отриманих наукових результатів. Доповіді проголошуються перед учасниками певних наукових зібрань з метою залучення до дискусії і обговорення інформації, тематики та ідей, висвітлених у доповіді.

Тези наукової доповіді – це коротко, точно, послідовно, лаконічно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці, наприклад, реферату. Тези висвітлюють основні положення наукової праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах дуже коротко обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику та результати дослідження. Всі положення наукових тез мають бути пов'язані між собою логічно.

До числа науково-дослідних робіт студентів насамперед належить магістерська робота.

2.5. ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Одним з основних елементів оцінки якості освіти є контроль знань. Недостатня організація оцінювання знань може стати однією з причин зниження якості освіти в цілому. В умовах вступу України до європейської освітньої співдружності одним із важливих напрямів реформування національної системи освіти є розроблення і впровадження якісно нових підходів до оцінювання навчальних результатів магістрантів.

Під час оцінювання знань, перевірка й оцінювання результатів навчальної діяльності магістрантів здійснюється в умовах системного підходу до їх пізнавальної сфери. Він є необхідною ланкою управління навчально-пізнавальною діяльністю магістрантів, засобом одержання зворотної інформації. Контрольні заходи дають можливість викладачу отримати дані про результати своєї праці, вчасно внести корективи в методику викладання, а магістрантам – обізнаність з вимогами до рівня знань, умінь і навичок, їх якості тощо.

Головна мета оцінювання полягає у визначенні рівня засвоєння навчального матеріалу, ступеню відповідності сформованих умінь, навичок, досвіду цілям і завданням навчальної дисципліни, в оцінці якості викладання навчальних дисциплін.

Для того, щоб системний підхід в оцінюванні пізнавальної сфери магістрів був об'єктивним і дієвим, необхідна чітка визначеність норми, якою задаються очікувані результати. Операційною формою є перевірка якості знань шляхом їх порівняння, співвідношення досягнутих результатів із заданими нормами. Трактування рівня відношення досягнутого до прогнозованого прийнято називати процесом оцінювання, а результат, зафіксований у певній системі вимірювання (балах, інших цифрових чи словесних характеристиках), – оцінкою.

До оцінювання навчальних результатів ставлять такі *вимоги:*

– об'єктивність;
– відкритість і прозорість;
– систематичність;
– усебічність;
– оптимальність;
– врахування індивідуальних можливостей магістрантів;
– валідність оцінювання. Воно має охоплювати весь обсяг знань, що контролюються, їх надійність (усталеність результатів, одержаних шляхом повторного контролю через певний час), а також близькість результатів, отриманих під час проведення контролю різними викладачами;
– професійна спрямованість контролю, що зумовлюється цільовою підготовкою спеціаліста і сприяє підвищенню мотивації пізнавальної діяльності магістрантів.

У вимогах до контрольного оцінювання можна виділити необхідність дотримання таких взаємопов'язаних функцій: діагностична, навчальна, виховна, стимулююча, розвивальна, коригувальна, прогностична тощо.

Діагностична функція полягає у з'ясуванні стану знань, умінь, навичок, розуміння, досвіду як окремих магістрантів, так і всієї групи. Завдяки цій функції визначають можливості подальшого вивчення програмного матеріалу, контролюють ефективність як викладання, так і учіння.

Навчальна функція вимагає такої організації перевірки знань, щоб її проведення було корисним для всієї групи. Вона виявляється в забезпеченні зворотного зв´язку як передумови підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, в якому беруть участь два суб´єкти – викладач і магістрант. Тому система навчання може функціонувати

ефективно лише за умов дії прямого і зворотного зв'язків. Ця функція сприяє активізації самоконтролю (кожен слухач порівнює свої знання зі знаннями того, хто відповідає), активізує діяльність кожного члена групи (кожен студент бере участь в обговоренні відповіді, аналізує її, відповідає на запитання, ставить додаткові запитання тощо), забезпечує закріплення матеріалу, що погано засвоєний, тощо.

Виховна функція полягає в тому, що магістрантів привчають до систематичної навчальної роботи. Сам факт наявності системи контролю дисциплінує, організовує та спрямовує діяльність магістрантів.

Стимулююча функція спрямована на організацію контролю якості професійної підготовки таким чином, щоб сам процес контролю і оцінювання сприяв стимулюванню до активної пізнавальної діяльності, формуванню відповідальності магістрантів і мотивації до покращення власних навчальних результатів.

Розвивальна функція полягає в тому, що за умов виваженого, педагогічно доцільного контролю розвиваються пам'ять, увага, логічне мислення, професійні здібності, мотиви пізнавальної діяльності тощо.

Коригувальна функція полягає у тому, що на основі виявленого рівня знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, причин неуспішності вживаються заходи щодо усунення прогалин у знаннях і компетенціях.

Прогностична функція – викладач отримує дані для оцінки результатів своєї праці, а також методики для подальшого їх удосконалення. Оцінювання результатів навчальної діяльності магістранта допомагає викладачеві скоригувати, поліпшити свою навчальну роботу.

Система поточного і підсумкового контролю навчальних результатів

Під час оцінювання знань, дії педагогічного контролю за навчально-професійною діяльністю магістрантів здійснюється в таких формах: екзамени, заліки, колоквіуми, усне опитування, письмові контрольні роботи, тестова перевірка, захист курсових і дипломних робіт, звіт про результати практики.

В оцінюванні навчальних результатів використовують різні види контролю: попередній (вихідний), поточний, поетапний (тематичний), періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється в ході занять за результатами виконання самостійних робіт (опрацювання основної і додаткової літератури, написання рефератів, конспектування першоджерел, ведення термінологічного словника, складання тестів тощо). Завдяки йому визначають ступінь розуміння навчального матеріалу, його засвоєння, уміння магістрантів застосовувати знання на практиці.

Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінки результатів навчання на окремих завершених етапах освіти або на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні. Складові такого контролю – семестровий контроль та державна атестація.

Семестровий контроль проводиться у формі семестрового іспиту або диференційованого заліку з конкретної навчальної дисципліни.

Семестровий іспит – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу протягом семестру.

Семестровий залік – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння магістрантами навчального матеріалу на підставі певних робіт, виконаних ними протягои семестру на семінарських, практичних, лабораторних заняттях.

Згідно з цілями контролю й оцінювання навчальних результатів магістрантів використовуються певні методи перевірки. Вони мають забезпечувати найбільш повну й змістовну, систематичну та оперативну інформацію про хід дидактичного процесу і його результативність.

У сучасній вищій школі продовжують діяти такі основні *методи* аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок: усна, письмова, графічна, практична, тестова перевірки.

Усна перевірка – найпоширеніший метод контролю знань студентів. Сутність цього методу полягає в постановці перед магістрантами запитань щодо змісту навчального матеріалу, засвоєння якого підлягає контролю, та в оцінюванні їх відповідей. За своїм характером усна перевірка може бути індивідуальною і фронтальною, складною і простою. Цей метод сприяє розвитку у магістрантів уміння мислити, грамотно і логічно та послідовно висловлювати думки, розвивати культуру усного мовлення. Використання цього методу потребує від викладача значних зусиль і майстерності: уміння грамотно, логічно і доцільно формулювати запитання; спонукати магістрантів до активного мислення; уважно

слухати відповіді, об'єктивно оцінювати їх; враховувати індивідуальні особливості. Проте, цей метод не позбавлений недоліків – він призводить до неефективного використання навчального часу на заняттях.

Письмова перевірка порівняно з усною більш ефективна, оскільки протягом певного часу можна одночасно перевірити рівень знань, умінь і навичок усіх магістрантів академічної групи. Це сприяє підвищенню якості самостійної пізнавальної діяльності магістрантів, формуванню культури писемного мовлення, ефективності використання навчального часу. Викладач має готувати з кожної теми багатоваріантні завдання, аби забезпечити самостійність праці магістрантів. Тривалість таких робіт може бути різною (15-30 хвилин). Усі роботи викладач має ретельно перевіряти й об'єктивно оцінювати.

Графічна перевірка спрямована на виявлення умінь і навичок магістрантів у процесі виконання ними різних видів графічних робіт: побудова таблиць, схем, графіків, діаграм та ін. Така робота сприяє розвитку у магістрантів просторового мислення, оволодінню методами систематизації, узагальнення, моделювання опорних схем тощо.

Практична перевірка тісно пов'язана із залученням магістрантів до конкретної практичної діяльності, під час якої перевіряються вміння застосовувати знання на практиці, формувати уміння і навички.

Тестова перевірка. Останнім часом набуває все більшого поширення. Принциповою відмінністю тестів від звичайних завдань, які використовуються для контролю знань магістрантів, є те, що тест – це науково обґрунтований метод і одночасно інструмент дослідження ряду наукових напрямків вивчення особистості.

Тести поділяються на такі групи:

1. Тести загальних розумових здібностей, розумового розвитку.
2. Тести спеціальних здібностей у різноманітних галузях діяльності.
3. Тести досягнень, успішності, академічних успіхів.
4. Тести для визначення певних якостей (властивостей) особистості (пам'яті, мислення, характеру тощо).
5. Тести для визначення рівня вихованості (сформованості загальнолюдських, моральних, соціальних та інших якостей).

Тестова перевірка знань – це метод виміру й оцінювання знань, умінь і навичок магістранта за допомогою спеціально підготовлених стандартизованих завдань.

Стандартизованим називається завдання, для якого може бути попередньо визначена єдино можлива правильна відповідь.

Відомі два типи стандартизованих завдань:

1) завдання з наданими відповідями (закриті);
2) завдання з вільним складанням відповіді (відкриті).

Завдання з наданими відповідями поділяються на вибіркові завдання (одновибіркові, багатовибіркові та завдання на відновлення послідовності) і на завдання щодо визначення відповідності (перехресні, завдання на порівняння і протиставлення, а також завдання з множинними відповідями).

Також існують два типи завдань з вільним складанням відповіді: завдання на доповнення та завдання на перелік.

Тестова перевірка має низку переваг:

– охоплює контролем великий обсяг матеріалу;
– порівняно з традиційним опитуванням зменшує витрати часу на 50 %;
– дає можливість для впровадження модульного навчання та системи рейтингового контролю;
– підвищує об’єктивність оцінювання знань;
– є стимулюючим чинником, оскільки студенти вивчатимуть саме те, що оцінюється;
– контролює не тільки велику кількість теоретичних питань, але й практичні навички;
– дає можливість розробляти всеосяжний план оцінки знань магістрантів.

Окрім переваг, тестова перевірка має свої недоліки. До недоліків можна віднести той факт, що найчастіше всього тестові завдання дають уже готові варіанти відповідей. А для того, щоб магістрант гармонійно розвивався, дуже важливо забезпечити його вмінням формулювати власну думку. Цих недоліків частково можна уникнути, якщо використовувати тести різного вибору: альтернативного чи множинного, тести на розрізнення, групування, систематизацію та класифікацію елементів.

Сьогодні у вищій школі використовують тести професійної компетенції – систему контрольних завдань стандартизованої форми, орієнтованих на вимірювання і оцінку обсягу, повноти, системності, міцності та осмислення професійних знань, а також дієвості і

самостійності умінь випускника вищого навчального закладу, які дозволяють порівняти рівень його досягнень у процесі професійної підготовки з еталонними вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики до професійних умінь.

Динаміка змін, що відбуваються в сучасному світі, вимагає змін у підходах до оцінювання навчальних досягнень магістрантів. Визначення рівня навчального прогресу магістрантів є особливо важливим, з огляду на те, що навчальна діяльність у кінцевому підсумку повинна не просто дати людині суму знань, умінь чи навичок, але й сформувати певний рівень компетенції. Під компетенцією мається на увазі загальна здатність фахівця до професійної діяльності, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих завдяки навчанню.

Сучасні методи оцінювання навчальних результатів повинні показати рівень оволодіння інтелектуальними вміннями, навичками комунікації, вирішення складних проблем, використання правових та інших соціальних інструментів, визначення своїх ціннісних орієнтирів. Якісне оцінювання можливе лише за умови оптимального поєднання різноманітних форм і методів.

Зазначені методи перевірки і оцінювання під час оцінювання навчальних результатів магістрантів не завжди ефективні. Тому викладачі використовують альтернативні і комбіновані методи.

До альтернативних методів оцінювання можна віднести такі: експрес опитування; участь у тематичних засіданнях; написання есе; участь у рольових іграх, диспутах; підготовка виставки або збирання матеріалу з певної теми (портфоліо); самооцінка.

Критеріями ефективності застосування таких методів оцінювання є: вміння виділяти головне; робити порівняння; визначати інформацію, що стосується теми; вміння ставити відповідні запитання (хто? що? де? коли? чому?); здатність послідовно розкривати проблему, відокремлювати об'єктивні факти від суб'єктивного судження, відокремлювати хибну інформацію від істинної, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, знаходити і приводити аргументи, робити висновки, бачити варіанти вирішення, перевіряти висновки на практиці, передбачати наслідки рішень, демонструвати логічно зумовлені судження.

Варто мати на увазі, що на зміну спрощеним методам діагностики знань приходять комплексні системи, які водночас забезпечують і

об'єктивність оцінювання знань студентів, і їх мотивацію щодо плідної роботи упродовж всього періоду навчання. Запровадження комплексного об'єктивного оцінювання контролю знань має вагоме значення. У цьому випадку дуже важливе значення має правильна оцінка виду діяльності магістрантів.

Критерії та норми оцінювання навчальних результатів магістрантів

Процес оцінки, оцінювання означає визначення рівня або якості розвитку когось/чогось.

Критерії оцінки – це ті параметри, згідно з якими викладач оцінює навчальну діяльність.

Норми оцінки – це показники, на які опирається викладач, коли становить оцінку.

Під оцінкою успішності магістрантів розуміють систему показників, які відображають рівень і якість їх об'єктивних знань та вмінь, тобто оцінку можна розглядати як визначення міри засвоєння знань, умінь і навичок згідно з вимогами, що пред'являються програмами.

Основними вимогами до перевірки та оцінки успішності магістрантів у навчальному процесі є орієнтація процесу оцінювання на індивідуальність, його систематичність, достатню кількість даних для оцінки, тематичну спрямованість, об'єктивність, умотивованість оцінок, єдність (однотипність) вимог з боку контролюючих, оптимальність, всебічність, дієвість та гуманність.

Під час *оцінки знань* магістрантів слід враховувати:

1) рівень володіння поняттями, фактами, науковою проблематикою, основними теоріями, законами, закономірностями й методологією навчального предмету, ступінь їх систематизації та узагальнення, що передбачає:

– пізнання і визначення понять, розуміння їх обсягу та розкриття змісту, знаходження ієрархічних та інших зв'язків і залежностей між ними;

– виокремлення значущих наукових проблем, усвідомлення їхньої глибини та визначення необхідності розв'язання;

– знання законів, закономірностей, концепцій і вільне володіння методикою узагальнення, систематизації та обгрунтування;

2) якість засвоєння магістрантами методологічної і теоретичної основ навчального предмету, що передбачає:

– аргументованість, послідовність, впевненість і самостійність викладу магістрантом його знань;

– методологічну обгрунтованість мислення;

3) дієвість знань, наявність простих умінь, їх застосування під час вирішення практичних завдань, що передбачає:

– конкретне визначення основних напрямів застосування знань у практичній діяльності;

– змістовну характеристику методів, процедур і методики дій щодо використання теоретичних і практичних знань тощо.

Таким чином, знання мають бути глибокими, міцними, систематизованими, оперативними та усвідомленими, а їхній рівень може бути репродуктивним, реконструктивним або евристичним і творчим.

Під час оцінювання знань, умінь, навичок і досвіду магістрантів з навчальної міждисциплінарної програми «Освітологія» враховується:

1. Наявність і характер засвоєння знань із навчальної дисципліни (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота і точність знань);

2. Якість актуалізації знань (логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу, культура професійного мовлення);

3. Рівень оволодіння відомими прийомами аналізу педагогічних фактів та освітніх явищ, сформованості умінь і навичок використання засвоєних знань на практиці;

4. Прояв творчості і самостійності в навчально-пізнавальній діяльності;

5. Якість виконання самостійної навчальної роботи (зовнішнє оформлення, своєчасність виконання, ретельність тощо).

Таблиця відповідності шкали оцінювання ECTS національній системі оцінювання в Україні та Київському університеті імені Бориса Грінченка (іспит)

Оцінка за шкалою ECTS	Значення оцінки	За національною системою	Оцінка за шкалою університету
A	«ВІДМІННО» – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками	відмінно	90-100
B	«ДУЖЕ ДОБРЕ» – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих грубих помилок	добре	82-89
C	«ДОБРЕ» – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок		75-81
D	«ЗАДОВІЛЬНО» – посередній рівень знань (умінь) зі значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності	задовільно	69-74
E	«ДОСТАТНЬО» – мінімально можливий припустимий рівень знань (умінь)		60-68
FX	«НЕЗАДОВІЛЬНО» з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання	незадовільно	35-59
F	«НЕЗАДОВІЛЬНО» з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни		1-34

Норми оцінювання:

Оцінки *«відмінно»* заслуговує магістрант, який виявив всебічні, системні й глибокі знання навчального матеріалу і вміння вільно виконувати передбачені програмою завдання, а також показав, що ознайомлений з основною і додатковою науковою літературою.

Зазвичай оцінка «відмінно» ставиться магістрантам, які засвоїли

взаємозв'язок основних категорій і понять навчальної дисципліни, усвідомлюють значення наукових знань для теорії і практики вищої освіти в цілому та науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи зокрема, творчо використовують їх при розв'язанні ситуаційних професійно-педагогічних завдань.

Оцінки *«добре»* заслуговує магістрант, який виявив повне знання навчального матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв рекомендовану основну наукову літературу.

Як правило, оцінка «добре» виставляється магістрантам, які продемонстрували системні знання з навчальної дисципліни і здатні до їх самостійного поповнення та оновлення під час подальшої навчальної роботи і професійної діяльності. Магістранти, які отримали оцінку «добре», можуть припуститися несуттєвих неточностей, пропусків, помилок, які змогли самостійно виправити.

На оцінку *«задовільно»* заслуговує магістрант, який виявив знання основного навчального матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією, частково виконав передбачені програмою завдання, ознайомився із частиною рекомендованої основної наукової літератури.

Зазвичай оцінка «задовільно» виставляється магістрантам, які припустилися суттєвих помилок під час відповіді на семінарському занятті, іспиті або при виконанні залікових завдань, але продемонстрували здатність усунути ці помилки за допомогою викладача.

Оцінка *«незадовільно»* виставляється магістрантові, який виявив значні прогалини у знаннях основного навчального матеріалу, припустився принципових помилок під час виконання передбачених програмою завдань, а також не знайомий з основною науковою літературою.

Як правило, незадовільна оцінка виставляється магістрантам, у яких відсутні знання з навчальної дисципліни або їх недостатньо для продовження навчання чи початку професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, оцінювання навчальних результатів магістрантів включає контроль, перевірку, аналіз, оцінку і прогнозування результатів. Загальні принципи оцінювання – об'єктивність, систематичність, гласність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аксьонова О. В. Практичні й семінарські заняття / О. В. Аксьонова. – К., 1998. – С. 107.

Бондар О. Аналітико-експертні задачі: сутність, структура і алгоритм розв'язання / О. Бондар // Рідна школа. – № 1–2, 2013. – С. 30.

Види та форми науково-дослідної роботи студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-text-8404.html

Гузеев В. В. Методы и организационные формы обучения / В. В. Гузеев. – М., 2001. – 128 с.

Кудіна В. В. Педагогіка вищої школи / В. В. Кудіна, М. І. Соловей, Є. С. Спіцин. – К. : Ленвіт, 2009. – 194 с.

Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005.– 486 с.

Мачинська Н. І. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н. І. Мачинська, С. С. Стельмах. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 180 с.

Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учеб. пособие для вузов [Гриф УМО] / Э. Ф. Зеер**,** А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 211 с. – с. 190 – 199.

Лисак Г. О. Контроль навчальних досягнень студентів в умовах кредитно-трансферної системи навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/lysak.pdf

Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

Подласый И. П. Педагогика. Новый курс / И. П. Подласый. – М., 2001. – Т. 1. – 576 с.

Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. / З. І. Слєпкань – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.

Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. магістратури вищих навч. закладів непед. профілю / Т. І. Туркот. – Херсон, 2010. – 608 с.

Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. / М. М. Фіцула – К. : «Академвидав», 2006. – 326 с.

Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.